

■ Litteraturöversikter

Lindholm, Kristina, 2008. *SSU och könspolitikens gränser 1970-2000. Diskussionerna om kvinnorepresentation i Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*. Linköping Studies in Arts and Science, No. 459. Linköping: Linköpings universitet, Institutionen för tema, Tema Genus.

KRISTINA BORÉUS¹

På omslaget till Kristina Lindholms avhandling syns en ung rödklädd man som på SSU-kongressen 1975, med ett fast grepp om kongresshandlingarna, blickar mot talarstolen. En något suddig kvinna skimtar i bakgrunden. Beträktaren vet inget om just denne man eller den suddiga kvinnan men bilden tycks symbolisera hur mannen sitter och försvarar könspolitikens gränser. Könspolitik i detta sammanhang syftar på frågan om kvinnors politiska representation, såväl inom som utom SSU, och gränsen är den som dras mot vilka åtgärder som kan vidtas för att lösa problemet med underrepresentationen inom det socialdemokratiska ungdomsförbundet.

Avhandlingen syftar till "... att analysera hur SSU formulerar sig och behandlar frågan om kvinnors politiska representation mellan 1970 och fram till 2001" (s 11). Analysen gäller ett omfattande material, främst från de ordinarie förbunds-kongresser som SSU höll mellan 1970 och

2001, 13 stycken. Allt kongressmaterial som berör denna fråga har studerats, inklusive de transkriberade debatterna. Utöver detta har interna debattskrifter av relevans, handlings- och idéprogram, samt idétidskriften *P-information*, från 1983 *Tvärdrag*, som utkom under perioden analyserats. Den huvudsakliga analysmetoden har varit Carol Lee Bacchis socialkonstruktivistiska *'What is the problem?'* 'Vad är problemet?'-ansats, kompletterad med en analys av specifika hinder som ställts upp av SSU mot införandet av könskvotering av SSU:s kongressombud eller i förbundsstyrelsen.

SSU som eftersläntare

Hinder har det nämligen funnits gott om. Det mest intressanta och slående resultatet av studien är att, som författaren eufemistiskt uttrycker det, "SSU har haft mycket liten egen drivkraft när det gäller att åtgärda frågan om kvinnors låga representation inom förbundet (s 205)". I själva verket visar avhandlingen att förbundet ifråga om sådana åtgärder släpat långt efter alla möjliga politiska organisationer i sin omgivning: mp använde sig av kvotering redan från 1981 och v från 1987, SAP införde varvade listor 1993. Folkpartiets ungdomsförbund började bedriva ett aktivt jämställdhetsarbete inom förbundet 1975, Grön ungdom har tillämpat kvotering sedan sitt bildande 1987 och Ung Vänster åtminstone sedan 1996. SSU hade vid undersökningsperiodens slut aldrig kommit att acceptera könskvotering till poster inom det egna förbundet.

Frågan om kvinnorepresentation diskuterades på flertalet kongresser från 1975

1 Kristina Boréus är docent vid Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet. E-post: Kristina.Boreus@statsvet.su.se

och framåt och kongressmajoriteten förordade ofta könskvotering utanför förbundet, t ex i utbildning och i det privata näringslivet. Detta berodde alltså inte på att kvinnor och män var jämlikt representerade i förbundet. Förslag till tvingande åtgärder inom förbundet har regelbundet röstats ner av kongressmajoriteten. Fram till 1990-talets början leddes denna kongressmajoritet av förbundsstyrelsen som föreslog avslag till varje motion med ett innehåll av detta slag. Men vid kongressen 1993 föreslog styrelsen kvotering. Förslaget blev då nedröstat.

Inte bara vad gällde kvoteringsfrågan avvek SSU från andra organisationer med en tydligare feministisk linje. 1970-talets kvinnorörelse och Kommunistisk Ungdom diskuterade patriarkatets betydelse, men inte SSU. Kommunistisk Ungdom gjorde i slutet av 1970-talet en tvåsystemanalys av kvinnoförtrycket, som hos Heidi Hartmann (1986), som anförde att varje samhälle borde analyseras utifrån både sin klass- och sin könsstruktur, och att patriarkatet i det moderna samhället måste analyseras som en lika viktig förtrycksstruktur som kapitalismen. SSU behöll sin 'ensystemanalys', där klassförtrycket betraktades som den mekanism som låg till grund för annat förtryck.²

Först på kongressen 1993, när Stödstrumporna hotade att bilda ett kvinnoparti om inte de politiska partierna skärpte sig för att motverka det kvinnotapp i riksdagen som den borgerliga valsegern medfört, verkar SSU ha börjat ta frågan på allvar. Andelen kvinnor i förbundsstyrelsen hade då redan legat på 50% eller över från och med kongressen 1990 (Tabell 4.3, s 73). Andelen kvinnor som kongressombud, som från bildandet

av SSU 1917 fram till mitten av 1970-talet aldrig hade legat över 25%, hade 1993 gradvis stigit till 41% (Tabell 4.2, s 71).

Det är inte helt oproblematiskt att låta könspolitiken – som av Lindholm definieras som en politik där de politiska förhållandena mellan könen står i centrum och som rymmer målsättningen att minska samhällsliga orättvisor mellan kvinnor och män – representeras enbart av frågan om kvinnors representation. Andra frågor som exempelvis mäns våld mot kvinnor eller ekonomisk ojämlikhet mellan könen lämnas utanför analysen av SSU:s könspolitik. Resultaten är ändå slående.

Kvinnor som resurs och osynliga män

Ett annat intressant resultat som presenteras i avhandlingen är att ett vanligt argument för att få in fler kvinnor i SSU och politiken inom förbundet varit att kvinnor behövs som resurs i förbundet:

Det är inte för tjejernas skull vi vill ha könskvotering. Det är för vår organisations skull. Därför att vi tror att mötesformerna, verksamheten blir mycket bättre. Vi tror att möteskulturen får ett kanske mjukare arbetssätt... (Inlägg av förbundsstyrelsens föredragande på kongressen 1993, Lindholm s 166)

Detta slags argument har visserligen gått hand i hand med argumentet att det är orättvist, såväl som odemokratiskt, om kvinnor inte är representerade i förhållande till sin andel. Men är det så att rättviseargument inte räcker i svensk debatt för att kräva att underrepresentationen bryts? Det förefaller så, då detta slags argument är allmänt förekommande när det handlar om kvinnor eller om andra grupper vars närvaro i vissa sammanhang inte betraktas som självklar.

Lindholm lyfter också fram hur kvinnor hela tiden synliggjordes. Antingen lyftes

2 Jämförelsen bygger på kap. 5 i avhandlingen, "SSU i sin politiska samtid".

de fram som bristfälliga ifråga om kunskaper och självförtroende, vilket ansågs vara en bidragande orsak till den låga kvinnorepresentationen på olika poster i förbundet. Eller så sades de besitta egenskaper som kompletterade männens, t ex mjukhet och förmåga att bidra till ett bättre debattklimat. Samtidigt synliggjordes maskulinitet eller män i SSU knappt alls före 90-talet.

Avhandlingens största styrka består i ovanstående och andra intressanta resultat, vilka är trovärdigt underbyggda. Den visar också upp ett ambitiöst försök att göra reda för ett stort och mångtydligt empiriskt material med hjälp av Bacchis 'Vad är problemet?'-ansats, som i sig inte är helt lätthanterlig men uppenbarligen har varit till nytta för att belysa vissa drag i diskursen. Metodanvändningen på materialet, presentationen av resultaten, samt hur vissa slutsatser är underbyggda är annars det i avhandlingen som jag anser hade kunnat förbättras.

Vad är problemet?

Bacchis ansats tar sin utgångspunkt i en kritik av den sorts policyanalys som betraktar policyproblem som på ett enkelt och rakt sätt kopplade till bestämda föreslagna lösningar. Istället betraktar Bacchi föreslagna lösningar som del av komplicerade diskursiva härvor där en rad utsagda förgivettaganden om politiken och verkligheten finns intrasslade. För varje policyförslag bör analytikern fråga efter vilket slags problem som anses föreligga. Bacchi anger ett antal lämpliga analysfrågor. Översatta till problemet med låg representation av kvinnor på poster i SSU skulle de kunna sammanfattas så här (Bacchi 1999: 12-13):

1. Som vilket slags problem framställs låg representation av kvinnor, inom och

utom SSU? (Vad är "bekymret" ("the concern")?)

2. Vilka är orsakerna till underrepresentationen inom och utom SSU?
3. Vad bör göras åt underrepresentationen inom och utom SSU? Vilka är lösningarna?
4. På vilka förgivettaganden vilar en viss problemrepresentation?
5. Vilka effekter produceras av en viss problemrepresentation?
 - Hur konstitueras subjekt?
 - Vad kan tänkas förändras eller bestå oförändrat?
 - Vem tjänar på denna problemrepresentation?
6. Vad problematiseras inte?

Lindholm anger i sin metodpresentation att frågor ställts till materialet om vad SSU vid olika tidpunkter ansett vara problemet med låg kvinnorepresentation och orsakerna till det, samt vilka lösningar som föreslagits (s 56). Författaren är också intresserad av outtalade förgivettaganden i diskussionen. Bacchis ansats beskrivs på ett adekvat och tydligt sätt. Däremot är det inte så tydligt hur ansatsen har använts på materialet. Vilka av de ovanstående frågorna har systematiskt ställts till hela materialet? Fler än de tre första om problemet, orsakerna och lösningarna? Hur har hon arbetat med materialet? Har analysfrågorna ställts till en text (t ex en motion) i taget eller till materialet från en hel kongress? Vad betyder egentligen det ofta återkommande uttrycket "problemrepresentation"? Har man ringat in en sådan när man besvarat frågorna 1) – 3) ovan eller gäller den kanske bara fråga 1)?

En del av oklarheterna här kan spåras tillbaka till Bacchi själv, som varken är särskilt tydlig med vad som avses med nyckeltermen "problem representation" eller visar hur man kan arbeta konkret på textnivå

(som ju den måste göra som inte bara presenterar en inspirerande metodansats utan ska undersöka ett empiriskt material). Här hade Lindholm behövt vara lite tydligare och fyllt i det som Bacchi i sin bok inte riktigt reder ut.

Det syns dock tydligt att analysen är inspirerad av 'Vad är problemet?'-ansatsen. Den fungerar väl för ett material av detta slag där just policyförslag är centrala. Den har exempelvis hjälpt till att lyfta fram hur man förklarar orsakerna till kvinnors underrepresentation, vilket alltså bland annat pekar ut den vanliga förklaringen att kvinnor inte har tillräckliga kunskaper eller självförtroende nog. I vissa delar av framställningen kan man följa ansatsen tydligt.

Här kommer jag också in på en fråga om resultatpresentationen. Även om Lindholm lyfter upp och framhäver intressanta resultat är det svårt för en läsare att få överblick över resultatframställningen. Jag hade önskat en tydligare struktur i denna, t ex sammanfattad i tabeller över vad som var dominerande respektive konkurrerande problemformuleringar, orsaksbeskrivningar och förslag under de olika kongresserna. Jag hade också önskat en överblick för varje kongress över omfattningen av det material som handlade om kvinnorepresentation: hur många motioner av det totala antalet berörde detta, hur mycket debatterades frågan osv.? Detta är inte bara en fråga om läsbarhet. Med en överskådligare presentation av förändringarna över tid ökas forskningsbidragets värde för den som vill foga det till annan idéhistorisk forskning om samma period.

Argumentsortering och hinder

Ytterligare ett verktyg som används för att göra reda för texterna är sortering, dels i olika typer av argument som förekommer

för könskvotering, dels i olika slags politiska strategier för att åtgärda underrepresentation. Dessa argument- och strategityper är hämtade från forskningslitteraturen om kvotering. *Rättvisargumentet*, som nämns ovan, hävdar att kvinnor utgör hälften av befolkningen och att det därför är rättvist och demokratiskt att de politiska församlingarna också består av hälften kvinnor. Enligt det också redan nämnda *resursargumentet* ska kvinnor in i de politiska församlingarna eftersom de utgör en resurs genom att tillföra politiken nya erfarenheter. Detta innebär ofta en komplementär syn på könen, dvs. att kvinnor tillför specifik kvinnlighet, såsom ett mjukare sätt att debattera på. *Intresseargument* tar utgångspunkt i analysen att kvinnor och män har konfliktiva intressen och att kvinnor bara kan garantera att få sina intressen tillgodosedda genom att representera sig själva.

Olika slags strategier som urskiljs är de *retoriska*, som går ut på att uppmana till att öka kvinnors representation utan att ta till någon form av kvotering eller andra tvingande åtgärder. Med det som i avhandlingen benämns *aktiva åtgärder* ska kvinnors politiska deltagande främjas genom att förenandet av privatliv och politisk verksamhet underlättas (såsom när SSU arrangerar barnpassning under kongresserna). *Positiv särbehandling* innebär att personer av underrepresenterat kön kan ställas före likvärdigt eller bättre meriterade sökande vid tillsättandet av olika poster, medan *könskvotering* innebär fördelning i lika andelar kvinnor och män av personer med tillräckliga meriter för innehavet av olika uppdrag.³ Dessa olika argument- och strategityper hämtade ur forskningen fungerar för att sortera diskussionen

3 Redogörelsen för argument- och strategityper återfinns i kap. 2.

nen även om de inte direkt presenteras som en del av analysverktygen.

Lindholm finner att 'Vad är problemet?'-analysen inte riktigt räcker till för att fånga det sega motståndet mot kvotering eller positiv särbehandling inom förbundet och för därför in ytterligare ett analysverktyg som hon benämner 'hinder'. Här har hon låtit sig inspireras av Peter Bachrach och Morten Baratz (1969) föreställning om det som i den anglosaxiska maktdebatten från 1960-talet och framåt kallats för 'maktens andra ansikte'.⁴ Enligt detta synsätt ligger en viktig form av makt i att vissa aktörers (gruppers eller personers) uttalade intressen hindras från att nå beslutsagendan eller manipuleras bort från debatten. Lindholm utgår från en Foucault-inspirerad maktsyn som inte låter sig förenas med maktens andra ansikte och säger sig därför inte studera aktörers makt. Istället utnyttjar hon idén om hinder för att analysera "vilka olika hinder som används från den etablerade ordningen i SSU för att uttrycka motstånd mot alternativa problemframställningar" (s 149). Hon finner hinder av olika typ som hon kallar 'passivitet', 'symboliska hinder' och 'utlyftandets praktiker'.

Hur fungerar då detta innovativa analysverktyg? 'Så där' är mitt svar. Ett exempel på passivitet är att SSU före 1975 inte problematiserade frågan om hur kvinnors representation i SSU skulle öka (s 138). Så länge vi inte vet om någon försökte lansera kvinnorepresentation på debattagendan är det dock knappast rimligt att se passiviteten som ett sätt för den etablerade ordningen i SSU att uttrycka motstånd mot konkurrerande synsätt. Visserligen

4 Till skillnad från det första ansiktet som handlar om en aktörs påtagliga makt att få en annan aktör att göra något den annars inte skulle ha gjort.

kan man peka på att frågan var uppe på agendan i SSU:s omgivning vid tiden men det är svårt att inte här, i Bachrach och Baratz anda, tänka sig aktörer inom SSU som försöker eller i varje fall önskar lansera frågan.

Symboliska hinder tycks vara olika slags retoriska strategier i argumentationen mot förslag, som att etikettera dem negativt eller förknippa dem med sådant som man tar avstånd från i förbundet, såsom 'borgerlighet' eller 'liberalism'. Jag har ganska svårt att skilja dessa olika former av symboliska hinder åt i framställningen och det framgår inte varför de kallas symboliska. De torde också vara det slags hinder som varje förslag kan möta i en politisk debatt och har inget speciellt att göra med förslag om kvotering.

Uppmärksammandet av 'utlyftandets praktiker' ger då intressantare resultat. Det är ett sätt att beskriva hur problemet med kvinnors underrepresentation, liksom förslag att göra något åt den med medel som kvotering, av kongressmajoriteten ständigt förläggs någon annanstans än inom SSU. Ett sådant problem finns i utbildningssektorn och i näringslivet kan man gärna kvotera. Men inte i SSU. Inte heller utlyftandets praktiker lär vara unika för just denna fråga utan kan tänkas pågå närhelst en organisation inte vill ta i sin egen smutsiga byk. Men att sammanföra argumenten av detta slag och kalla dem för utlyftandets praktiker blir till en effektiv beskrivning av SSU-retoriken.

Underbyggnad och tolkning av de empiriska resultaten

Det har redan påpekats ovan att resultaten på det hela taget är både intressanta och trovärdiga. Men avhandlingen brister i tolkningar och underbyggnad av resultat på vissa håll, gissningsvis efter många omredigeringar av texten. I analysen av de or-

saker som av SSU:arna på kongressen 1975 sades ligga bakom underrepresentationen, beskrivs exempelvis den dominerande uppfattningen vara att man betraktade sociala traditioner, inklusive att kvinnorna har ansvar för hem och barn och fördomar som orsaken (s 106-107). Detta sades, enligt Lindholm, i sin tur vara något som ytterst berodde av kapitalismen. Detta är kanske vad man förväntar sig av de unga socialdemokraternas analys i mitten av 70-talet. Ifråga om kapitalismen som yttersta orsak ges dock bara ett enda citat som belägg för att detta skulle vara en dominerande orsaksbeskrivning. Dessutom borde den logiska lösningen på representationsproblematiken vara att kapitalismen skulle avskaffas på reformistisk väg, inte utbildning som motverkar könsrollstänkande. Inga sådana diskussioner refereras. Man blir närmast förvånad över hur lite SSU:arna verkar tala om kapitalism och hur lite klassanalys som görs, enligt Lindholms skildring. Så hur var det egentligen med kapitalismen som den dominerande orsaksförklaringen till kvinnors underrepresentation?

Ett annat exempel på då slutsatser inte är riktigt underbyggda återfinns på s 120 där det hävdas att ”SSU:s diskussioner under 1981 års förbundskongress präglas av en enighet kring att låg representation för kvinnor förorsakas av en bristande politisk kunskap hos förbundets kvinnor.” Detta är en för avhandlingen viktig och intressant iakttagelse. Jag har dock inte hittat ett enda belägg för den slutsatsen om kongressen 1981. Alla citat pekar istället ut diskriminering, könsroller eller rå manlig jargong som orsaker. Däremot ges två exempel på detta slags förklaring från kongressen 1990 (s 159). Intressant nog finns också flera exempel från 1993, den kongress som beskrivs som könspolitikens verkliga genombrott i frågan om re-

presentation. Som läsare blir man alltså inte säker på hur förklaringarna såg ut på det tidiga 80-talets kongresser. Det finns ytterligare några sådana dåligt underbyggda slutsatser. Kanske har beläggen funnits i tidigare manusversioner men i slutversionen har de i så fall försvunnit.

En oklarhet som inte riktigt utreds återfinns på s 187, där det görs en poäng av att inga diskussioner fördes om att SSU borde verka för att få in fler kvinnor vid kongressen 1999. Det påpekas också att man inte under 90-talet diskuterade strukturella lösningar för att få in fler kvinnor i SSU. Men frågan är varför man skulle det. Från och med kongressen 1990 var andelen kvinnor i förbundsstyrelsen 50 % eller mer (enligt Tabell 4.3, s 73). Andelen kvinnliga kongressledamöter framgår inte av Tabell 4.2 (s 71) för flera av åren på 90-talet men var i alla fall uppe i 46 % 1997. Varför *skulle* SSU diskutera frågan om låg kvinnorepresentation inom förbundet om den inte var låg? Kanske gäller frågan här varför SSU inte diskuterade att besluta om en ’varannan damernas’ eller liknande åtgärd skulle gälla permanent, men det framgår i så fall inte av texten.

Avhandlingens bidrag

Sammanfattningsvis har avhandlingen – som alla avhandlingar – vissa brister. Men den har också stora förtjänster, främst i de intressanta resultat jag lyft fram ovan. Utöver det har författaren lyckats väl med den svåra uppgiften att bearbeta ett omfattande textmaterial och göra en koncis framställning av komplicerade diskurser som kommer till uttryck i textmaterialet.⁵

5 Den som inte själv har försökt att få överblick över, hitta metoder för att analysera och sedan bearbeta stora textmaterial som vrenskas och drar i alla möjliga riktningar samtidigt kanske inte till fullo inser vilken prestation det är att lyckas tämja dem.

En annan förtjänst hos avhandlingen är att Lindholm gjort ett lyckat urval av forskningslitteratur att relatera sina egna resultat till. De hänger inte i luften. Själva framställningen av den diskursiva utvecklingen hos SSU relateras också på ett klargörande sätt till den ideologiska utvecklingen och till politiken under perioden. Dessutom representerar avhandlingen alltså ett ambitiöst försök att empiriskt använda den inte helt lätthanterade 'Vad är problemet?'-ansatsen.

Boken har förutsättningar att bli till ett viktigt bidrag i forskningen om den svenska arbetarrörelsen och könspolitiken.

Referenser

- Bacchi, Carol Lee, 1999. *Women, Policy and Politics. The construction of policy problems*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE.
- Bachrach, Peter och Baratz, Morton, S., 1969. "Two Faces of Power", i Bell, Roderick, Edwards, David V. & Wagner, R. Harrison (red), *Political Power: A reader in theory and research*. New York: The Free Press.
- Hartmann, Heidi, 1986. "Det olyckliga äktenskapet mellan feminism och marxism. För en mer utvecklingsbar förening", i Ganetz, Hillevi, Gunnarsson, Evy & Göransson, Anita (red), *Feminism och marxism. En förälskelse med förbindar*. Stockholm: Arbetarkultur.

Mundebo, Ingemar (2008). *Hur styrs staten? Resultat av resultatstyrning*. Stockholm: Stockholm University Stockholm Studies in Politics 121.

ERIK AMNÅ¹

1. Presentation

Ingemar Mundebo vill i sin avhandling undersöka resultatstyrningen i svensk statsförvaltning, främst hur den fungerar men också hur den borde fungera. Hans forskningsfråga formuleras som en jämförelse mellan vad han kallar program och formella regler å den ena sidan och den informella verkligheten eller verkligheterna å den andra. Statsmakternas avsikter är den normativa utgångspunkten, hans studie är en implementeringsstudie, en utvärdering.

Närmare bestämt vill han besvara tre frågor. För det första; i vilken grad kan och bör regeringen styra myndigheterna? När det gäller den konstitutionella utgångspunkten sammanfaller den med Förvaltningsutredningens trettio år gamla devis *Politisk styrning – administrativ självständighet*. Dvs. myndigheterna är politiskt styrda av riksdagens och regeringens beslut ifråga om lagar, medel, intentioner, regler, ledning och lokalisering. Frihetsgraderna gäller sättet att arbeta och ärenden om myndighetsutövning mot enskild eller mot kommun eller tillämpning av lag (RF 11:7). Vad avser den mer praktiska och tekniska delen, snarast alltså regeringens styrförmåga, bekänner han sig till en tro på att den kan och säger att vad han

1 Erik Amnå är professor i statskunskap vid Örebro universitet.
E-post: Erik.Amna@oru.se